

Puna

[Hyrje në tregun e punës](#)

[Të gjeshë punë](#)

[Të drejtat dhe detyrimet](#)

[Papunësia](#)

[Njohja e diplomave](#)

Hyrje në tregun e punës

Punësimi apo themelimi i një ndërmarrjeje varet nga përkatësia shtetërore dhe arësyeja e ardhjes së në Zvicër. Në secilin rast të punësuarit duhet të jenë të lajmëruar të sigurimet shoqërore dhe t'i paguajnë taksat.

Leja e punës

Çështja e lejes së punës zakonisht sqarohet në të njëjtën kohë me dhënien e lejes së qëndrimit (Aufenthaltsbewilligung). Në raste normale, personat me të drejtë qëndrimi në Zvicër mund të punojnë. Në varësi të shtetësisë dhe kohës së punës, punëdhënësi ose punëmarrësi e bëjnë kërkesën për leje. Në raste pasigurie, njëra nga organizatat e mëposhtme mund të ndihmojë. Këto organizata gjithashtu i këshillojnë edhe personat që ende nuk jetojnë në Zvicër, por duan të punojnë këtu. Refugjatët e njohur (kartë identiteti B) dhe personat me status të pranuar përkohësisht, me ose pa statusin e refugjatit (kartë identiteti F), nga viti 2019 nuk kanë nevojë më për leje të veçantë. Megjithatë, fillimi dhe përfundimi i çdo punësimi duhet të njoftohet me një formular zyrtar të autoriteteve kantonale (Meldeverfahren). Përgjegjës është kantoni ku punon personi. Ky njoftim është falas. Azilkërkuesëve (me kartë identiteti N) edhe më tutje iu nevojitet leja e punës.

Ndërmarrja vetanake

Nëse dikush në Zvicër mund të themelojë Themelimi i një ndërmarrjeje private në Zvicër, varet nga shtetësia dhe leja e qëndrimit. Për personat nga vendet e BE/EFTA dhe për personat me leje qëndrimi C, themelimi i një ndërmarrjeje është më i lehtë. Enti për Migrim dhe Integrim i kantonit informon emigrantët nëse është e mundur të themelohet një ndërmarrje. Promovimi i vendndodhjes, i kantonit (Standortförderung, Aargau Services) mbështetë zbatimin praktik.

Puna në të zezë

Personi që punon dhe nuk është lajmëruar te sigurimet sociale, nuk ka leje pune ose nuk deklaron të ardhurat për tatimim, bën veprim të dënueshëm. Kjo quhet "punë në të zezë". Punë në të zezë ka pasoja ligjore për punëdhënësit dhe punonjësit. Përveç kësaj, punonjësit nuk janë të siguruar në rast të aksidenteve dhe nuk kanë asnjë sigurim pensional pleqërie. Nëse ndonjëri mendon se punëdhënësi i tij nuk e trajton në mënyrë korrekte, duhet të drejtohet në një këshillimore ligjore (Rechtsberatungsstelle) pa pagesë.

Të rinjtë

Të rinjtë parimisht lejohen të punojnë vetëm nga mosha 15 vjeçare. Për ta lejohet puna e lehtë në masë të vogël (p.sh. punë gjatë pushimeve). Prindërit dhe punëdhënësit duhet të kenë kujdes që të rinjtë të mos mbingarkohen. Për të rinjtë deri në moshën 18 vjeçare zbatohen rregulla të veçanta të ligjit të punës.

Më shumë informacione (link, adresa, broshura, fletushka)

www.ciao-aargau.ch/sq/puna/hyrja-ne-tregun-e-punes

Të gjeshë punë

Krahasuar me vendet tjera, në Zvicër ka pak të papunë. Megjithëkëtë, kërkesat për punëkërkues janë të larta. Dëftesat dhe diplomat kanë domethënie të madhe. Njohja e gjuhës gjermane është parakusht pothuajse për çdo vend të punës.

Kualifikimet

Kualifikimet profesionale, diplomat dhe arsimimi i vazhdueshëm, në Zvicër, pothuajse në të gjitha profesionet kanë vlerë të lartë. Diplomat nga vendet e huaja nuk pranohen gjithmonë. Vlerësimet e punës prej punëdhënësve të mëparshëm janë shumë të rëndësishme gjatë kërkimit të punës. Për shumicën e vendeve të punës, njohja e gjuhës gjermane është e nevojshme.

Gjetja e një vendi pune

Oferta për punë mund të gjenden në gazetatat e përditshme dhe në portalet e ndryshme në internet. Përveç kësaj, ekzistojnë zyra private për ndërmjetësim punësimi. Në Zvicër, nuk është e pazakonshme të pyesni në telefon për një vend të lirë pune në një ndërmarrje. Kjo është e mundur edhe nëse kjo ndërmarrje nuk ka publikuar asnjë vend të lirë pune. Qendrat publike rajonale për ndërmjetësim në punë (RAV) mund të ndihmojnë në kërkimin e punës. Atje ka në dispozicion kompjuterë dhe gazeta të përditshme si dhe punonjës që i këshillojnë punëkërkuesit.

Aplikimi

Për një vend pune normalisht aplikohet me shkrim. Aplikimi duhet të përmbajë të paktën një CV, një letër motivuese dhe nëse është e mundur, kopje të dëshmimeve të certifikatave, diplomave dhe dëshmimeve të punës. Nëse punëdhënësi është i interesuar për aplikimin, do të ju ftoj për një bisedë personale (Vorstellungsgespräch). Disa zyra ofrojnë ndihmë falas në procesin e aplikimit.

Më shumë informacione (link, adresa, broshura, fletushka)

www.ciao-aargau.ch/sq/puna/me-gjete-pune

Të drejtat dhe detyrimet

Të punësuarit dhe punëdhënësit kanë të drejta dhe detyrime të ndryshme. Me ligj janë të rregullura p.sh. Koha maksimale e punës, e drejta për pushim dhe sigurime mbrojtëse.

Kontrata e punës

Zakonisht, kontratat e punës lidhen me shkrim. Gjithashtu edhe kontratat gojore janë të vlefshme. Zbatohen dispozitat ligjore të Kodit Zvicëran të Detyrimeve (Obligationenrecht). Ato përfshijnë standarde minimale. Si rrjedhojë edhe personat pa kontratë pune me shkrim kanë të drejta, por edhe detyrime të ndryshme.

Të drejtat e punëmarrësve

Punëmarrësit në Zvicër kanë të drejta ligjore të ndryshme. Nga më të rëndësishmet janë:

- Punëdhënësit janë të detyruar t'i regjistrojnë punonjësit e tyre në sigurimet sociale të bëjnë sigurim për aksidente dhe të paguajnë një pjesë të kontributeve.
- Të gjithë punonjësit kanë të drejtë për të paktën 4 javë pushime me pagesë. Kjo vlenë në mënyrë proporcionale edhe për personat që janë të punësuar me pagë për orë pune ose që punojnë me kohë të pjesëshme.
- Koha maksimale e lejuar e punës është 50 orë në javë. Në disa degë është vetëm 45 orë.
- Punonjësit kanë të drejtë për një referencë pune me shkrim.
- Kushdo që sëmuret ose pëson një aksident dhe punon për ndërmarrjen për më shumë se tre muaj, ka të drejtën e pagës për një periudhë të caktuar kohore.
- Gratë shtatëzëna dhe gratë që kanë lindur fëmijë, kanë të drejta të veçanta (Mutterschutz).

Paga

Në Zvicër nuk ka pagë minimale ligjore. Megjithatë, shumë sektorë kanë një marrëveshje kolektive të punës (GAV) që përcakton pagat minimale. Gratë dhe burrat kanë të drejtë në pagë të barabartë për punë të barabartë. Shuma e parashikuar në kontratën e punës është paga bruto. Megjithatë, ajo që paguhet është paga neto nga e cila tashmë janë zbritur kontributet për sigurime sociale (Sozialabzüge). Për shumicën e njerëzve me leje qëndrimi B, me letërnjoftim F apo N, leje qëndrim i shkurtër L, lejkalimi i kufirit G, gjithashtu zbriten taksat drejtpërdrejt nga zyra për tatime burimore (Quellensteuer).

Ndërprerja e kontratës së punës

Në rast ndërprerjeje, punëdhënësit dhe punëmarrësit duhet të iu përmbahen afateve të përcaktuara në kontratë. Ndërprerjet e menjëherëshme lejohen vetëm në raste të jashtëzakonshme. Ju gjithmonë mund të kërkonit arsyetim me shkrim për ndërprerjen e kontratës. Kushdo që sëmurët, ka pësuar aksident, është shtatzënë ose ka lindur një fëmijë, ka mbrojtje të veçantë kundër pushimit nga puna. Ndërprerjet abuzive mund të kundërshtohen në gjykatë. Nëse punonjësi jep vetë dorëheqje, mund të ketë ndikim në masën e mbështetjes nga sigurimi i papunësisë.

Më shumë informacione (link, adresa, broshura, fletushka)

www.ciao-aargau.ch/sq/puna/te-drejtat-dhe-detyrimet

Papunësia

Të gjithë punonjësit janë të siguarur nga papunësia. Ata që mbeten të papunë zakonisht marrin ndihmë financiare për një periudhë të caktuar kohore. Të papunët duhet të regjistrohen në Qendrën Rajonale për Ndërmjetësim Punësimi (RAV). Kjo ju ndihmon kur kërkoni punë.

Sigurimi i të papunëve

Sigurimi i të Papunëve (ALV) është një institucion shtetëror dhe është i detyrueshëm për të gjithë punonjësit. Kontributet mujore për të tërhiqen drejtpërdrejt nga paga, ndërsa punëdhënësi merr përsipër pjesën tjetër. Të pavarurit nuk mund të sigurohen në Sigurimin e Papunësisë. Kushdo që mbetet pa papunë, merr një mbështetje mujore si zëvendësim për pagën nga një arkë papunësie (Arbeitslosengeld). Nëse, kur dhe në çfarë shume do të paguhet të hollat për paunësinë, varet nga faktorë të ndryshëm. Për shembull, sa kohë keni punuar ose nga cilat arsye keni mbetur papunë.

Procedura në rast papunësie

Kushdo që mbetet papunë duhet sa më shpejt të lajmërohet në komunën ku banon. Do të ishte ideale që kjo të bëhet para ditës së fundit të punës, por jo më vonë se në ditën e parë të papunësisë. Në të njëjtën kohë duhet paraqitur në Qendrën përgjegjëse Rajonale të Ndërmjetësimit për Punësim (RAV). Të gjithë hapat e mëtejshëm shpjegohen atje.

Qendra Rajonale e Ndërmjetësimit për Punësim

Qendra Rajonale e Ndërmjetësimit për Punësim (RAV) ndihmon për të gjetur shpejt punë. Bisedat Këshilluese në RAV janë të detyrueshme nëse merrni pagesë për papunësinë. RAV-i gjithashtu ofron kurse ose programe punësimi. Poashtu disa prej tyre janë të detyrueshme. Edhe personat që nuk kanë punuar kurrë në Zvicër dhe janë në kërkim të një pune, mund të paraqiten në RAV, por ata nuk marrin para.

Më shumë informacione (link, adresa, broshura, fletushka)

www.ciao-aargau.ch/sq/puna/papunesia

Njohja e diplomave

Diplomat dhe çertifikatat e huaja nuk janë gjithmonë të vlefshme në Zvicër. Në rrethana të caktuara, megjithatë, është e mundur të pranohen. Për disa profesione kjo është e domosdoshme.

Njohja

Personave me diplomë të huaj, sipas kushteve të njohura, diplomat mund t'iu njihen në Zvicër. Me njohje vërtetohet se një diplomë ose një certifikatë e huaj është e barazvlefshme me diplomën ose certifikatën zvicerane. Në profesionet e rregulluara (p.sh. profesionistët e kujdesit shëndetësor, mësuesit etj.) njohja është e nevojshme për të pasur mundësi për ta ushtruar profesionin. Për njohjen, sipas profesionit ose arsimimit, janë përgjegjëse organe të ndryshme. Njohja kushton. Informatat i jep Zyra Kombëtare për Njohjen e Diplomave (Nationale Kontaktstelle für Diplomanerkennung) ose Shërbimi i Këshillimit për Arsimit dhe Profesione Aargau (ask!).

Vërtetim mbi nivelin e arsimimit

Në profesionet e padefinuara me rregulla, nuk është e nevojshme njohja e diplomës ose kualifikimit për të punuar në Zvicër. Për këto profesione, mund të kërkohet një vërtetim i nivelit (Niveaubestätigung). Ky vërtetim tregon vlerën e diplomës së huaj në sistemin e arsimit zviceran. Vërtetimi mund të ndihmojë në kërkimin e punës. Informacione mbi vërtetimin e nivelit mund të kërkohen në byronë e Kontaktit Kombëtar për Njohjen e Diplomave (Nationale Kontaktstelle für Diplomanerkennung) ose në shërbimet këshilluese për arsimimin dhe profesionin në Aargau (ask!).

Kualifikimet e vonshme profesionale

Të rriturit me përvojë në profesion, por pa diplomë ose gradë të njohur, mund të marrin diplomë zvicerane të arsimit bazik (beruflichen Grundbildung) ose të arsimit të lartë profesional (höheren Berufsbildung). Procedura varet nga arsimimi paraprak, përvoja në profesion dhe mosha. Në çdo rast, njohuritë e mira në gjermanisht janë kusht i rëndësishëm (nivel B1 / B2 sipas GER). Të interesuarit mund të informohen dhe këshillohen falas nga Portali Hyrës Aargau (Eingangsportal Aargau). Kush merr diplomë profesionale, përmirëson mundësinë e vet në tregun e punës dhe ka qasje në arsimim të mëtutjeshëm.

Më shumë informacione (link, adresa, broshura, fletushka)

www.ciao-aargau.ch/sq/puna/njohja-e-diplomave